

Проф. др Перко Војиновић

МОЈКОВАЧКА БИТКА 1916. У УЏБЕНИЧКОЈ ЛИТЕРАТУРИ

Операције Санџачке војске у Првом свјетском рату, као и Мојковачка битка, биле су предмет историографских радова па и обраде у уџбеничкој литератури. У уџбеничкој литератури овај се догађај приказивао са становишта одређених идејних и политичких потреба у периоду постојања све три Југославије. У том периоду од званичне политике, у јавном животу нијесу прећуткивани и минимизирани улога и значај Мојковачке битке. Тако је на 25. годишњицу 1941. године у Мојковцу одржана велика свечаност и објављена пригодна монографија. У самоуправној Југославији свечано је обиљежена 50. годишњица Мојковачке битке 1966. године, на великом збору у Мојковцу, уз учешће свих живих ратника, када је откривен и споменик у виду бијелог стећка који наткриљује црну положену плочу на којој је исписан текст: "Јунацима Мојковачке битке. Гинули су за слободу и братство зато и данас живе. 1915/16 -1966." Поводом 80 годишњице 6. јануара 1996. године одржан је у Мојковцу свечани скуп савезног значаја. Па и овај научни скуп се уклапа у обиљежавање тог историјског догађаја. Неоспорно да се том догађају придавала пажња и значај. Другачије се, међутим, третирао ова битка и догађаји везани за њу, када се о њој писало, анализирано и оцјењивало не само у историографији, него и у уџбеничкој литератури.

Могло би се рећи да је за последњих 80 година написано доста уџбеника историје у којима се краће или опширније писало о овим догађајима, са одређених идејно-политичких позиција, са мањим или већим успехом. Те уџбенике су неријетко писали и људи који за то нијесу били најквалификованији, људи без довољно стручног, педагошког и дидактичког знања и образовања. Ако се томе дода и оптерећеност личним субјективизмом, као и утицај субјективизма из коришћене литературе, онда је и разумљиво

да ти догађаји најчешће нијесу ни могли бити довољно научно валоризовани.

Школска верзија историје, од основних школа до универзитета, морају бити најкраће и најсажетије модификације личности и догађаја из практичних разлога, као и због методолошких захтјева приликом писања уџбеника историје. То је сличан однос као између **наставе историје** и **историјске науке**. Однос уџбеника историје према историјској науци је универзалан и комплексан проблем који нема строга правила и принципе. Тај се однос решава **конкретно** у зависности од особености уџбеника и потреба одређеног ступња наставе. Оно што не би требало нарушити у уџбеницима историје то је принцип **историчности**, а то значи да приликом педагошке обраде и прилагођавања обима историјске материје, текст не смије доћи у колизију са темељним одликама историјске науке.¹ Те принципе је тешко испоштовати приликом писања уџбеника из савремене историје, нарочито због недостатка историјске дистанце. У овом раду најкраће ћемо указати на различите приступе и интерпретације овог историјског догађаја у нашој уџбеничкој литератури. При том треба констатовати чињеницу, да је аутор, услед ограничености простора, био упућен на одређен број уџбеника из српских земаља који су овај догађај обрађивали, док се он у уџбеницима за основне и средње школе у Хрватској, Словенији, Македонији и Босни и Херцеговини или спомиње или игнорише. Предмет моје пажње били су енциклопедијски текстови, уџбеници који су писани са већом амбицијом, као и уџбеници за основне и средње школе који су сада у употреби.

I

Чини се умјесним најприје указати како се Мојковачка битка и догађаји око ње третирају у енциклопедијским текстовима. У **Народној енциклопедији** Ст. Станојевића Мојковачка битка није обрађена, а Мојковац се и не спомиње. Сердар Јанко Вукотић је уврштен са краћим биографским подацима, али се не помиње Санџачка војска, ни Мојковачка битка.²

---

¹ Види опширније: Сима Ђирковић, Настава историје пред изазовима плурализма, Историјска наука и настава историје у савременим условима, Зборник радова ЦАНУ, бр. 14, Подгорица 1994.- Милош Старовлах, Невоље писаца уџбеника савремене историје, исто.

² Ст. Станојевић, Народна енциклопедија, српско-хрватско-словеначка, књ. I, Београд 19, 439.

У Енциклопедији Лексикографског завода не помиње се ни **Мојковац** ни Мојковачка битка. Биографија сердара Јанка Вукотића дата је на свега шест редака, али се на крају текста каже да је командовао Санџачком војском "која је допринијела успешном повлачењу српске војске".³

Текст о Мојковачкој бици у Енциклопедији Југославије дат је под одредницом **Мојковац**. Од ранијих текстова овај текст се разликује по томе што поред Мојковачке помиње и Беранску битку: "Црногорске борбе око Мојковца и Берана у овом периоду омогућиле су српским трупама да мирно, неометано од непријатеља, одступе кроз Црну Гору у правцу Јадранског мора".⁴ Текст је сувише кратак да би се могле стављати примједбе, али за које и у овој наведеној реченици има разлога, јер српске трупе нијесу одступале "мирно". У истој енциклопедији дата је нешто опширнија биографија сердара Јанка Вукотића у којој се набрајају основни подаци из његове војничке каријере, али је наведен и један значајан податак кога нема у другим енциклопедијским текстовима: "Предложио је децембра 1915. план за евакуацију владе, Народне скупштине и државних установа, а касније и војске према Скадру, с којим се краљ Никола није сложио".⁵ Овај податак је врло значајан, јер се поставља питање да ли је требало да дође до Мојковачке битке, питање њене сврхе и потребе или је било боље да је дошло до организованог повлачења црногорске војске.

У **Војној енциклопедији** Мојковачка битка обрађена је врло кратко под натукницом **Мојковац**, гдје је констатовано да је прва санџачка дивизија и поред тешких губитака остала на положају све до капитулације Црне Горе.⁶ У Енциклопедији се ова битка нешто опширније обрађује у тексту под насловом Операција црногорске санџачке војске у првом светском рату. Ту се констатује једна чињеница које нема у другим текстовима: "Главне непријатељске снаге биле су ангажоване на беранском, а помоћне

---

³ Енциклопедија Лексикографског завода, књ. 7, Загреб 1964, 702.

⁴ Енциклопедија Југославије, књ. 6, Загреб 1965, 150, Аутор овог текста је Јован Вукмановић.

⁵ Исто. књ. 8, 554. Аутор текста је потпуковник Димитрије Трифуновић. Аутор у тексту на помиње улогу Јанка Вукотића у Мојковачкој бици.

⁶ Војна енциклопедија, II издање, књ. 5, Београд 1973, 557.

на мојковачком сектору Таре".⁷ Овај податак је интересантан због тога што се у уџбеничкој литератури неравноправно третирају ове битке, а често се Беранска битка и не помиње. Исто тако у овом тексту је дат податак да се Мојковачка битка водила у вријеме када се српска војска већ налазила на Албанском приморју од Скадра до Драча. Њена евакуација на Крф почела је 18. јануара. У тој енциклопедији је дата и краћа биографија сердара Јанка Вукотића, али је лако запазити да је неким страним генералима дато далеко више простора.

Између два свјетска рата није довољно посвећено пажње изучавању војних операција српске и црногорске војске. Више се података могло наћи у њемачкој литератури. Неколико брошура и чланака у војним часописима није била довољна основа за појаву једне озбиљне научне синтетичке студије. То је утицало и на уџбеничку литературу која је ове догађаје доста смушено и непрецизно обрађивала. Као доказ за то може послужити и обимни уџбеник познатог историчара Владимира Ђоровића **Историја Југославије**.⁸ Тај уџбеник је писан са позиција интегралног југословенства и с амбицијама да превазиђе захтјеве уџбеника. Аутор у неколико редова само констатује да се иза Србије није могла одржати ни Црна Гора: "Њена једна војска борила се храбро на Мојковцу и штитила је, колико је могла, српско одступање, али су зато мимо сваког очекивања, брзо подлегла одељења која су бранила Ловћен, толико слављен и опеван симбол црногорске слободе".⁹ Даље каже да су издају извршили синови краља Николе и да ту треба тражити "кључ за објашњење" пада Ловћена. У политичком животу између два свјетска рата и у старој Југославији, као и у Црној Гори, о Првом свјетском рату и капитулацији Црне Горе вођене су политичке полемике и интриге које су тражиле кривца за издају и капитулацију Црне Горе. То се морало одразити и у уџбеничкој литератури, па ево и у овој првој **Историји Југославије**, гдје се за издају оптужују синови краља Николе.

Нешто озбиљнији и опширнији текст о Мојковачкој бици написао је Љубомир Ј. Полексих у Споменици 1941. године, а о историјском значају

---

⁷ Исто, књ. 6, Београд 1973, 400. У енциклопедијама и уџбеницима се налазе различити подаци о броју погинулих и страдалих у Мојковачкој бици. У овој натукници се наводи податак да су аустроугарске јединице имале 112 погинулих и 350 рањених, а црногорске јединице 164 погинула и 281 рањених.

⁸ В. Ђоровић, **Историја Југославије**, Београд 1933.

⁹ Исто

битке писао је генерал Милан Недић.¹⁰ На крају текста Полексић поставља питање: зашто Санџачка војска, која је сачувала способност за борбу, није одступила са српском војском? То питање се стално постављало између два свјетска рата, али озбиљнији одговор није дат. Ако је могла одступити српска војска: "Отступила би и санџачка војска под командом свог славног команданта - ђенерала сердара Јанка Вукотића, само да је поведена тим правим путем". Ко је требало да је поведе "правим путем", аутор у то вријеме није могао да каже.

II

Ако историографија између два свјетска рата није довољно пажње посветила проучавању догађаја из првог свјетског рата, то ће надокнадити историчари и војни историчари послје 1945. године. Убрзо послје ослобођења 1945. године Јагош Јовановић написао је неку врсту уџбеника за историју Црне Горе под насловом **Стварање црногорске државе и развој црногорске националности** у коме се доста нејасно и непрецизно дотакао Мојковачке битке и догађаја везаних за њу.¹¹ Он пише да су у Мојковачкој бици Црногорци задали велике губитке непријатељу (о црногорским губицима ништа не говори!), али оно што је најглавније, по аутору, је то што је војска "успјела да за краће вријеме заустави непријатељско напредовање док се српске трупе повуку у околини Подгорице и даље у правцу Скадра". Аутору као да није било познато да су у вријеме Мојковачке битке српске трупе већ биле напустиле Подгорицу. У тексту се не наводи ни датум борбе на Мојковцу, а не помиње се ни сердар Јанко Вукотић. У наставку текста аутор о паду Ловћена каже: "Војска и народ су осјетили одвратну издају у свему овоме. Није било непознато да је главну улогу у тој издаји одиграо пуковник Пешић." Дакле, аутор за пад Ловћена оптужује пуковника Пешића који је био представник српске владе, јер је у то вријеме било политички пожељно да се оптужи српска влада и династија Карађорђевића.

---

¹⁰ Љубомир Ј. Полексић, Кратак преглед операција Санџачке војске од Дрине до Мојковца, Београд 1941, 17. - Милан Недић, Историјски значај борбе код Мојковца у децембру 1915, исто, 15. Аутор Милан Недић говори о борбама које су трајале тридесет девет дана, које су омогућиле повлачење српске војске, што је блиско историјској истини.

¹¹ Јагош Јовановић, Стварање црногорске државе и развој црногорске националности, Цетиње 1948, 418.

Др Владимир Дедијер у **Историји Југославије** пише о Мојковачкој бици у неколико редова.¹² Црногорска војска у Санџаку одупирала се надмоћнијим трупама да би дала "одсудну битку код Мојковца". Тешко је прихватити овакву формулацију, јер се не ради о одсудној бици, прије би се могло рећи да је то задњи успјешан отпор и битка на том фронту. Аутор не помиње беранску битку, као ни сердара Јанка Вукотића. Он даље каже да се међу аустрофилским људима налазио и сам "наследник престола књаз Данило, ожењен Њемицом". За разлику од Јагоша Јовановића који за пад Ловћена оптужује за издају српске политичке факторе и пуковника Пешића, др Дедијер наводи престолонаследника Данила, а и сам краљ Никола је упутио "телеграм цару Фрањи Јосипу", нудећи му примирје. Очигледно, он оптужује за пад Ловћена и издају црногорске политичке факторе.

Опширнији и темељитије написани текст о Мојковачком боју можемо наћи у **Историји српског народа**, чији је аутор др Андреј Митровић.¹³ У тексту није наведен тачан број непријатељских црногорских војника, али се тврди да их је било "три до три и по пута" више него Црногораца. За разлику од других уџбеника, овдје је приказано тешко стање у црногорској војсци: глад, необученост, недостатак одјеће, хране, муниције, модернијег наоружања, артиљерије, као и велику исцрпљеност у претходним ратовима. Указано је и на чињеницу да је изостала помоћ савезника. Описан је коректно ток битке и улога сердара Јанка Вукотића. Иако црногорска војска није могла разбити непријатеља, одузела му је сваку офанзивну снагу и на тим линијама одржала се све до наређења да се повуче. У тексту се не разматрају узроци пада Ловћена и капитулација Црне Горе, не оптужују се ни синови краља Николе, а ни пуковник Пешић, већ само констатује да одлучујуће расуло није било у војсци "него много пре у државном врху", а не каже се у чијем државном врху, Србије или Црне Горе?

Оно што недвосмислено треба рећи, то је чињеница да поред унутрашњих слабости црногорске врховне команде и династичке суревљивости у неравноправној борби, савезници су Црну Гору потпуно препустили самој себи и скоро онемогућили за успјешну борбу. То се не-

---

¹² Историја Југославије, група аутора, Београд 1973, II издање, 391.

¹³ Историја српског народа, група аутора, књ. VI, том II, Београд 1983, 102. Аутор је на скоро једној страници дао опис Мојковачке битке на основу извора и литературе. Није навео податак о броју војника и о погинулим. Аустроугарска војска имала око 10.000 војника, а Црногорци око 5.500. У току битке погинула су 224 аустроугарска војника и 205 црногорских.

довољно истиче у уџбеничкој литератури. Исто тако истицање кривца за издају и капитулацију Црне Горе од стране само србијанских или црногорских политичких фактора, у основи је погрешно. Због таквих уских гледања не може се дати објективан одговор на питање о значају и посљедицама Мојковачке битке. Санџачка војска, препуштена сама себи, у најтежим условима, пружала је отпор достојан елитних јединица, а Ловћенски одред, који је претрпио пораз, чинио је само седми дио џелокупне црногорске војске. Такође треба указати да су се слабости у руководству, из политичких и династичких разлога, налазиле на обје стране. Остаје чињеница да је послије Мојковачке битке па све до кобног распуштања црногорске војске постојала могућност за њено повлачење ка Скадру и прикључењу српској војсци. Храбри сердар Јанко Вукотић није имао довољно снаге да своју идеју спроведе у дјело. Црногорска војна интелигенција била је одгајана у династичком духу.¹⁴ Црногорска влада, супротно одлукама Скупштине, 10. јануара 1916. године доноси одлуку да се Аустро-Угарској понуде преговори о примирју. Начелник црногорске Врховне команде, пуковник Пешић и делегат команде Божа Јанковић, нијесу се супроставили тој одлуци и тако су дали аргументе за рад српских званичних фактора на ликвидацији црногорске независности. Чини се да се много ситуација не би промијенила да су заузели и супротно становиште. Краљ је сматрао да је најбоље решење да војска остане код својих кућа и да тако сачека исход рата. Без обзира на јуначко држање црногорске војске, судбина Црне Горе била је запечаћена.

III

Новији догађаји у нашој средини одредили су нову плуралистичку димензију друштва, умјесто једнопартијске, а то мијења концепт "националне" историје. Као што је познато, код нас је национална историја била вишенационална, историја сопствене нације изучавана је упоредо са историјом сусједа, у првом реду оних народа који су чинили југословенску државу. Аутори уџбеника су се често придржавали "симетрија" у приказивању прошлости југословенских народа. Историја српског народа је често морала бити приказана сувише скромно на рачун историје неког мањег југословенског народа, тако да није било мјеста за значајне личности и догађаје који се сада обрађују у уџбеницима. Тако се у уџбе-

---

¹⁴ Перко Војиновић, Црногорска интелигенција, од половине XVIII вијека до половине 1918. године, Никшић 1989.

ницима за средње и основне школе Мојковачка битка само узгред помињала (сердар Јанко Вукотић се није ни помињао), а сада у уџбеницима има далеко више простора и података, па чак и слика Јанка Вукотића.

Промијене у положају наставника историје данас су уочљиве на политичком и вишестраначком плану. Раније су били изложени тортури комунистичког једноумља које је држало све полуге власти и претендовало да усмјерава све области живота, а посебно да обликују прошлост и глорификује своју комунистичку власт. Историјски текстови у уџбеницима морали су имати политичку актуелност. Детаљно су обрађивани догађаји из радничког покрета, револуције, личности из политичког живота, а значајне личности и просудни догађаји из историје српског народа стидљиво су помињани. Међутим, било је напора да се настава ослони на научну историју, да држи корак са напредним демократским идејама упркос службеној идеологији. Наставник историје имао је увијек неку малу могућност да пласира историјске истине и изван службене идеологије. Отпорност према политичким захтјевима и краткорочним промијенама долазила је до израза код историчара који су били свјесни задатака историје као предмета у школском систему. Од свих прегледаних уџбеника, за основне и средње школе, највише простора учешћу црногорске војске у првом свјетском рату и мојковачкој бици посвећено је у уџбенику ИСТОРИЈА од аутора Николе Гаћеше, Душана Живковића и Љубице Радовић.¹⁵ О Мојковачкој бици пише: "Посебно треба истаћи **Мојковачку битку**, која је вођена 6. и 7. јануара 1916. године и у којој је црногорском војском руководио сердар Јанко Вукотић. Иако бројчано и технички много надмоћније, трупе аустро-угарске војске су у првој бици поражене. Овом побједом црногорске војске осујећена је намјера непријатеља да пресијече одступницу српској војсци и онемогући јој повлачење преко Космета и Албаније. Овдје је направљен превид, као и у неким другим уџбеницима у којима се без икаквог аргумента наводило погрешно како је мојковачка битка омогућила одступницу "преко Космета и Албаније", иако је познато да су српске јединице у вријеме битке биле већ одступиле. Аутори нијесу посветили пажњу беранској операцији, али су у закључку исправили своју тврдњу једним уопштеним судом да је Црна Гора у току Првог свјетског

---

¹⁵ Историја, група аутора, за III разред гимназије природно-математичког смјера и IV разред гимназије општег друштвено-језичког смјера, Подгорица 1993, 106. На почетку текста о учешћу Црне Горе у I свјетском рату каже се да је главнина црногорске војске била на почетку распоређена на Ловћенском фронту, а нешто касније се тачно констатује да је "највећа групација црногорске војске била распоређена у Сандаку". Рецензенти су морали упозорити на ту нелогичност.

рата, а нарочито до капитулације 1916. године "одиграла значајну улогу, посебно приликом повлачења српске војске према Космету и Албанији".

Послије Мојковачке битке (пет дана) дошло је до пробоја Ловћенског фронта, по ауторима "услјед несналажљивости и нејединствености црногорске владе и других фактора". У тексту се не наводи који су то фактори, али се констатује да су у "извесном смислу" допринијеле "династичке суревњивости српског и црногорског двора око примата у српству". Док се у ранијим уџбеницима кривица за капитулацију Црне Горе тражи у црногорским политичким факторима или у српским, овдје се одговорност за пораз тражи на обје стране око "примата у српству".¹⁶

У најновијем уџбенику ИСТОРИЈА, за осми разред основне школе, под насловом Црна Гора у I свјетском рату, говори се о ратовању Санџачког одреда на чијем сектору је "оперисала готово половина црногорске војске", а тачно је да је оперисала готово са двије трећине војске.¹⁷ За разлику од других уџбеника, у тексту је наведена тачнија формулација у којој се каже: "Спречавајући продор аустро-угарских војних снага црногорска војска олакшава одступницу српској војсци у Албанију, нарочито оним јединицама које су се повлачиле у децембру правцем: Андријевица-Подгорица-Скадар-Драч". О Мојковачкој бици се кратко каже да је 6. и 7. јануара санџачка војска разбила много бројније аустро-угарске трупе. Аутори не разматрају узроке капитулације Црне Горе.

Интересантно је напоменути да у једном уџбенику **Познавање друштва**, за четврти разред основне школе, аутори доносе један текст о Мојковачкој бици у оквиру интервјуа књижевника Ђамила Сијарића у којем му је постављено питање зашто се одлучио да пише роман о Мојковачкој бици.¹⁸ У тексту има доста импровизација о Мојковачкој бици и требало би презентирати ученицима неки адекватнији публицистички или књижевни текст о њој.

На крају овог разматрања о томе како су се у уџбеницима третирали и презентовали Мојковачка битка и догађаји везани за њу, треба рећи да

---

¹⁶ Исто. У тексту се не наводи податак о капитулацији Црне Горе, већ се констатује да се црногорска војска "распала", што није тачно, јер је "распуштена".

¹⁷ Вукашин Радоњић-Драгомир Петровић, Историја, за VIII разред основне школе, Подгорица 1994, 15. У тексту се не наводи да је командант Санџачке војске Јанко Вукотић, али је дата његова слика као прилог тексту.

¹⁸ Познавање друштва, за IV разред основне школе, група аутора, Подгорица 1994, 53.

историја као наука треба да промовише истину о прошлости нашег народа, а друштвена функција историје састојала би се у томе да преко наставе историје, уџбеничке литературе, радија, телевизије и других медија ослободи младу генерацију од ирационалних оптерећења, заблуда и илузија и да им развија осјећање националне припадности и навели на рационално понашање и мишљење према другим народима, као и разумијевање међу људима, како у прошлости, тако и у ово наше вријеме. У том смислу чини се упутним дати извјесне сугестије будућим писцима уџбеника на основу досадашњег критичног разматрања текстова о Мојковачкој бици.

Основни недостатак многих досадашњих уџбеника састоји се у неадекватном приказивању Мојковачке битке. Говори се да је она омогућила повлачење српске војске на путу Пећ-Андријевица-Подгорица-Скадар, а зна се да је српска војска већ била одступила и налазила се на Албанском приморју. Историјској истини одговара чињеница да су борбе Санџачке војске против аустро-угарских трупа имале пресудан значај у дужем периоду, а нарочито у мјесецу децембру. Не може се спорити јунаштво, хероизам и слава мојковачких бораца, али треба указати и на ирационално и узалудно пружање отпора када за то није било довољно разлога. У литератури се та битка оправдава јер је требало сачувати "славу свјетлог оружја јунака", пошто на вријеме није наређено повлачење. Историјска наука би требала послје осамдесет година да одговори на питање: зашто црногорска војска није благовремено добила наређење за повлачење и зашто је на Мојковцу уведена у тешку неравноправну борбу са изгледима на велике губитке.

У скоро свим уџбеницима се и не помиње Беранска битка, која је по много чему равна херојском отпору црногорских јединица на Мојковцу. У литератури се може наћи објективнији приступ значају беранске битке: "Храбро држање Горњовасојевићке и Доњовасојевићке бригаде под командом команданта Васојевићког одреда, војводе Лакића Војводића, нашло је велико признање и код команданта Санџачке војске и код Врховне команде".¹⁹ У исто вријеме када је вођена Мојковачка битка, до 10. јануара пружен је јуначки отпор у бици за Беране. У уџбеницима ту битку би требало укратко забиљежити.

У досадашњим текстовима уџбеника ријетко се помињала улога и значај сердара Јанка Вукотића у мојковачкој бици и санџачким операцијама, из већ наведених разлога. У новијим уџбеницима то је исправљено, али нема података из његовог политичког и војног дјеловања. Ученици најлакше памте и повезују догађаје преко познатих и маркантних истори-

---

¹⁹ Милан Зеленика, Рат Србије и Црне Горе 1915, Београд 1954, 481.

јских личности, а личност сердара Јанка Вукотића и других команданата заслужују да се прикажу ближе и непосредније.

Пад Ловћена, пет дана послје мојковачке битке, као и капитулација Црне Горе помиње се у уџбеницима, али се не дају прецизни одговори ко су кривци за пораз црногорске војске на тим фронтovima, као ни ко су кривци за капитулацију. Наводе се само унутрашњи чиниоци, али не и спољни утицаји и савезници. Оптужују се политички фактори Србије или Црне Горе. Требало би у тим краћим текстовима језгровито и тачно указати на кривце у врху црногорске и српске политичке врхушке, јер за пораз најмање сноси кривицу црногорски војници и руководство санџачке војске.

У неким уџбеницима је видљиво да је тежиште приказа операције црногорске војске дато више са војно-политичког становишта, а запостављају се неки илустративни подаци који су значајни, а лако памтљиви. Умјесто сувопарно набројених војних операција требало би указати на све тешкоће црногорских војника, глад, неопремљеност, слабо наоружање, хладну зиму, необученост, а упркос свему велики партиотизам и јунаштво, храброст црногорских хероина-жена које су помагале на фронту и храниле војску, погибију црногорских барјактара, јуначко држање црногорских официра и командног кадра, као и студената добровољаца.

Анализа текстова о Мојковачкој бици у уџбеничкој литератури на свој начин говори колико је тешко писати историју (уџбенике) када се историчар идеолошки усмјерава или оптерећује традицијом, свједочи о томе колико има тешкоћа да се ослободимо идеолошких захтјева, традиције и ирационалних гледишта. Ова историјска дистанца омогућава историчарима да хладно анализирају личности и догађаје везане за Мојковачку битку и да их у уџбеничкој литератури прикажу што објективније и паметније. Требало би да објективизирамо наше судове, критички преиспитамо шта је било погрешно и да дођемо до историјске истине која ће нас амнестирати за многе заблуде пред будућим генерацијама историчара.

Prof. Dr. Perko Vojinović

THE 1916 BATTLE OF MOJKOVAC IN TEXTBOOKS

SUMMARY

It is well known that scientific literature corresponds with textbooks. i. e. with history textbooks used in teaching. That is when the quality of teaching is at a high level. The historical science did not study this subject at any length, which was reflected in textbooks. Scientific meetings dedicated to this specific subject, like the ones organized to commemorate the anniversary of the 1916 Battle of Mojkovac are an opportunity to learn more of this event, resulting in an enhanced quality of its presentation in both the scientific literature and in textbooks. And not only from the aspect of military operations or from that of the political history. I believe that its challenge for the arts - literature, fine arts, folk art - is equally important.

The main shortcoming of many a textbook is an inadequate presentation of the 1916 Battle of Mojkovac. Many textbooks fail to mention the allegedly Minor battles related to the main event - the Battle of Mojkovac. Some accounts are imbued with a ideological approach, therefore differences in judgment are evident.